

ОРГАНІЗАЦІЯ ОН-ЛАЙН НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Закаулова Ю. В.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Національний університет «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 55, Львів, Україна

orcid.org/0000-0003-0244-2331

zakaulova.j@gmail.com

Ключові слова: *он-лайн навчання, взаємодія та спільна творчість, синхронні та асинхронні навчальні курси, глибоке навчання, цифрова грамотність, етикет спілкування он-лайн.*

Стаття присвячена характеристиці та аналізу сучасних практик он-лайн навчання й визначенню шляхів їхнього втілення у навчальному процесі у системі вищої освіти, беручи до уваги усі складності й проблеми, пов'язані з організацією навчання в умовах пандемії. Українська система освіти, як і решта освітніх систем по всьому світу, зіткнулася з необхідністю переосмислення навчання і викладання та швидкого пристосовування до роботи у віртуальному середовищі. Визначено, що особливістю навчання та викладання он-лайн є, перш за все, зміна акцентів, що передбачає освоєння викладачем ролі радника, колеги для студента, а студентом – опанування ролі незалежного слухача, що потребує цієї поради, знає, яка інформація йому потрібна, і яким чином він може використати її у майбутньому. У статті розглядаються провідні характеристики он-лайн навчання, серед яких слід виділити наступні: студент як центр навчального процесу з акцентом на його потребах; близька взаємодія на рівнях студент – студент, викладач – студент, студент – зміст навчальної дисципліни; доступність та можливість забезпечення гнучкого графіку проведення навчальних занять з урахуванням особистих потреб студента й викладача; спільна творча діяльність і колективне мислення; умови для розвитку навиків адекватного оцінювання власних результатів навчання та розвиток критичного мислення; можливість обрати синхронні або асинхронні он-лайн курси відповідно до індивідуального ритму життя та робочого графіку; доступність змішаного навчання; миттєве оцінювання роботи студентів; високий рівень цифрової грамотності та етикету електронного спілкування. Також визначено, що серед викликів он-лайн навчання, які можуть стати критичними для системи вищої освіти України, є такі: необхідність підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу; новий формат навчання, що передбачає переосмислення взаємодії «викладач-студент»; потреба навчити як студентів, так і викладачів ЗВО України етикету спілкування он-лайн; забезпечення віддалених населених пунктів України високошвидкісним інтернетом; втілення оновлених підходів до організації навчального процесу; урахування психологічного аспекту он-лайн навчання, що пов'язаний з нестачею живого спілкування в освітньому середовищі. Отже, втілюючи ідеї он-лайн навчання, необхідно пам'ятати про ймовірні негативні наслідки.

ON-LINE LEARNING IN HIGHER EDUCATION: CURRENT CHALLENGES FOR UKRAINIAN UNIVERSITIES

Zakaulova Yu. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
Stepan Bandera str., 55, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0244-2331
zakaulova.j@gmail.com*

Key words: *online learning, interaction and co-creation, synchronous and asynchronous courses, deep learning, digital literacy, digital etiquette*

The idea of the paper is to characterize and analyze current online learning practices and the ways to implement these practices in Ukrainian higher education institutions. Taking into account all possible challenges Ukrainian tertiary education system may face in the conditions of the pandemic, the article suggests the ways of reconsidering the approach to teaching and learning. Education systems all over the world including Ukraine are facing the necessity to reconsider learning and teaching paradigm and accommodate it to digital education environment. Among the features of online learning, we may identify student-centered approach, close student-student, teacher-student and content-student interaction, its wide availability and flexibility, co-creation, the opportunity to upgrade one's self-assessment and critical thinking skills, the choice to join either synchronous or asynchronous online courses due to the individual life and working schedules, blended learning opportunities, instantaneous feedback on students' performance, high level of digital literacy and etiquette to meet present requirements towards teaching and learning online. Challenges for Ukraine may include the urgency of teacher training, a new design of online courses, which reconsiders teacher-student interaction, the necessity to educate students and teachers in terms of digital literacy and etiquette, the availability of high-speed Internet in remote areas, and implementation of new approaches to teaching and learning. Another challenging aspect of learning via the Internet is that a person may feel herself isolated, which may cause certain psychological problems. Making the first steps in the direction of reorganization of higher education system, one should also think about the consequences, learning online may draw.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать про те, що у світі вже не залишилось жодної сфери діяльності, яка б не зазнала впливу інформаційних технологій. Цьому сприяють кілька факторів. Серед них варто назвати постійний розвиток й оновлення сучасних технологій і пандемію, яка змінила світ загалом, і спілкування й надання послуг зокрема. Освітні послуги не стали виключенням. Заклади вищої освіти змушені пристосовуватись до ситуації, у якій викладання і навчання із очної форми перемістилося в он-лайн. Освіта з використанням цифрових технологій існує майже 30 років і тепер вимушено стає все більш актуальною. Широкий спектр навчальних матеріалів та джерел отримання освітніх послуг доступний в Інтернеті. Серед них: електронні навчальні посібники і підруч-

ники, електронні бібліотеки, словники, перекладацькі програми, вебінари, он-лайн конференції, соціальні інформаційні ресурси, інтерактивні платформи для проведення он-лайн занять та віртуальне навчальне середовище, за допомогою якого студент може отримати миттєву оцінку своєї діяльності, а викладач – вичерпну інформацію про успішність студента, і тим самим оптимізувати підходи до корекції знань і навиків своїх підопічних. Не зважаючи на те, що усі ці інструменти та види діяльності є надзвичайно зручними й ефективними, досі вони відігравали супровідну роль у навчальному процесі, були лише вдалим доповненням до безпосередньої комунікації викладача і студента під час навчання в аудиторії, поки світ не зіткнувся з пандемією, викликаною стрімким поширенням Ковід-19, та її наслідками.

Он-лайн навчання стало популярною, а в певний час – чи не єдиною можливою формою організації навчального процесу в університетах світу.

Мета статті – аналіз практик он-лайн навчання і потенціалу та перспектив організації та розвитку цієї форми навчання у системі вищої освіти України. Також стаття окреслює виклики, пов'язані з втіленням інноваційних підходів до організації навчального процесу та шлях їх подолання.

Дж. Стерн у своїй роботі «Вступ до он-лайн викладання і навчання» зазначив, що нова парадигма он-лайн навчання ґрунтується на теорії конструктивізму швейцарського філософа Ж. Піаже. Теорія стверджує, що навчальний процес – це активна діяльність з боку студента, який не просто нагромаджує і зберігає знання, а вдається до критичного мислення, визначає власні перспективи, шукає творчих шляхів розв'язання проблем, конструює знання самостійно або у команді з іншими, вміє якісно розрізнити першочергове і другорядне у потоці інформації, яку отримує. Це свідчить про взаємодію студента з навколишнім середовищем [2] і передбачає організацію навчального процесу, активним центром якого є сам студент, його прагнення до саморозвитку, самодисципліни та самореалізації. Сучасний викладач має відмовитись від звичкої ролі «керівника», «куратора» і опанувати роль «радника», «колеги», який завдяки своєму ширшому досвіду і знанням може допомогти студенту знайти комфортне для нього навчальне середовище. Такий підхід до навчання, коли студент є центром навчального процесу, передбачає відповідальність студента за свої результати навчання, індивідуальну увагу до кожного здобувача знань з боку викладача, розвиток соціальної компетенції, відповідний рівень знань, прагнення до нових здобутків, спільну творчу роботу викладача і студента під час виконання завдання [2].

Аналізуючи позитивні характеристики он-лайн навчання, очевидною перевагою вважаємо його доступність. Студент може обрати будь-який заклад вищої освіти і будь-який навчальний курс, незважаючи на те, у якому місті або країні він мешкає. Отже, можемо охарактеризувати он-лайн навчання як навчання «без кордонів». Це означає, що світ змінюється з точки зору освітньої перспективи, країни стають ближчими, системи освіти – гнучкішими, якісна вища освіта – доступнішою для кожного. Українські заклади вищої освіти вже пропонують синхронні та асинхронні навчальні он-лайн курси. Перші дають змогу студентам пройти навчальний курс в он-лайн режимі, в реальному часі, відповідно до розкладу, що пропонує університет, тоді коли останні пропонують укласти індивідуальний розклад, тобто, визначати навчальні години з урахуванням індивідуальних потреб студента: сту-

денти можуть бути обмежені в часі через щільний робочий графік, або бажають навчатися не у академічній групі, а окремо. Таким чином, асинхронне навчання покликане розвивати у студента навички тайм-менеджменту, що, безумовно, стане у нагоді при виконанні будь-якого завдання у подальшій професійній діяльності. Під час асинхронного навчання студент отримує необхідну кількість завдань та видів діяльності, які потрібно виконати і підготувати кінцевий звіт про виконану роботу. Маючи змогу працювати у комфортному для себе середовищі з вільним доступом до Інтернету, студенти вважають такий тип навчання привабливим і ефективним. Однак наразі в Україні більш прийнятним вважається змішаний тип навчання. Він передбачає як он-лайн заняття, так і заняття в аудиторії. Види завдань різноманітні. За умов вимушеного локдауну, акцентують на індивідуальній роботі. Причини того, чому ЗВО України надають перевагу саме змішаній формі навчання, різні. Здобувачі освіти вважають, що така форма навчання надасть їм можливість раціонально планувати відвідування занять, які вони не можуть відвідувати у повному обсязі у зв'язку з особистими обставинами. Однак спілкування безпосередньо з викладачем на занятті є для студентів необхідним, вони не хочуть почуватися відокремленими від соціуму, від своєї академічної групи, займають активну соціальну позицію. Очевидною перевагою змішаної форми навчання є можливість розподілити навчальний процес на теоретичну й практичну компоненти. Лекції, семінари, вебінари з певних предметів проводять он-лайн, а лабораторні роботи, прикладні дослідження й практичні заняття відбуваються очно, з урахуванням усіх карантинних обмежень і вживанням необхідних засобів індивідуальної безпеки.

З початком пандемії 2020 р. світова спільнота спрямовує свої зусилля на реорганізацію освітнього процесу у ЗВО з метою запобігання й мінімізації можливих негативних наслідків недуги. Цифрова грамотність науково-педагогічного складу та студентства стає провідним питанням. Он-лайн навчання допомагає викладачам і студентам освоювати і застосовувати на практиці інформаційну компетенцію і ставати активними учасниками віртуального навчального процесу. Цифрова грамотність не передбачає поглибленого вивчення інформаційних технологій, проте вимагає здатності критично мислити, активної соціальної й навчальної позиції та вміння користуватися електронними навчальними засобами. У зв'язку з цим можемо говорити про «глибоке навчання» й такі вміння та навички, якими має володіти студент:

– критичне мислення: здатність якісно оцінити інформацію й судження стосовно цієї інформації з метою формування власної точки зору щодо неї; вміння аналізувати нову інформацію та виокрем-

лювати необхідні знання, проводити паралелі з уже набутими знаннями з перспективою формування галузевих знань, які є критичними для володіння професією;

- вміння працювати у команді: здатність проявляти міжособистісні та командні характеристики; здатність до колективного мислення та вміння на тлі колективної думки знайти раціональний підхід до вирішення проблеми;

- творчий підхід до навчання: вміння мислити нестандартно;

- комунікативні здібності: здатність вільно спілкуватися різними аудиторіями; вміння донести свою точку зору, переконати аудиторію в її правильності;

- характер й самоорганізація: бажання зроби́ти навчання частиною свого життя, прагнення до саморозвитку й самореалізації, тайм-менеджмент; накопичування рефлексивних знань.

Он-лайн навчання вимагає відповідного самооцінювання з боку студента, а також дає можливість викладачу сформулювати власне бачення стосовно успішності студента завдяки індивідуальним завданням, що розкривають творчий бік особистості, й тематичним тестуванням, які надають інформацію про рівень володіння тематичними (механічними) знаннями з дисципліни. Сучасний студент є активним учасником навчального процесу і прагне високих результатів. Це прагнення підкріплене тим, що завдяки он-лайн навчанню, студентам не обов'язково дотримуватися чи використовувати конкретний спосіб виконання чи підхід до виконання завдання. Творче розв'язання проблеми стає першочерговим у виконанні. Викладач може організувати навчальний процес у такий спосіб, щоб надати студентам можливість проаналізувати проміжний та кінцевий результат їхньої діяльності, а не лише поставити відповідний бал. Оскільки студент здобуває більшу свободу дій і можливість самостійно приймати рішення щодо виконання завдання, викладач має не просто навчити студента дисципліні, проте навчити його визначати свої сильні та слабкі сторони у володінні нею. З огляду на це, необхідно виробити індивідуальну стратегію ефективного навчання і прагнути більшого. Вивчення кейсів (реальних ситуацій, які трапляються у межах професійної діяльності), групові проекти (бажано, з розподіленням ролей), диспути з метою формування альтернативного вирішення проблеми (альтернативне мислення), віртуальні презентації можуть стати такими видами навчальної діяльності, які розвиватимуть вміння студента критично оцінювати свої результати навчання. Коли студент стає активним членом команди, яка працює над спільним завданням, він спостерігає за своїми колегами, які приймають ефективні рішення і

дають перспективні результати. Цей аспект групової діяльності дає змогу студенту отримати вищу мотивацію для самовдосконалення, однак може призвести й до зворотного ефекту: студент може взагалі втратити мотивацію, оскільки, на його думку, доклав значних зусиль, і того виявилось недостатньо. Таким чином, наголошуємо на ще одній ролі сучасного педагога – бути постійним мотиватором для своїх підопічних, допомагати усвідомити те, що робота в команді передбачає складний процес розподілу ролей, формування спільної концепції розв'язання проблеми, обмін досвідом, аналіз проміжних результатів, накопичення знань, вироблення спільної стратегії задля досягнення спільної навчальної мети. Оцінка виконаної роботи має ґрунтуватися на спостереженні за поведінкою студента у навчальному середовищі і на тому, яким чином студент підходить до виконання завдань різної складності. Ігровий підхід до викладання (особливо це стосується викладання іноземних мов) є ще одним ефективним способом організації навчального процесу, оскільки рольові ігри, головоломки, мовні квести, короткі тематичні фільми, які узагальнюють знання студента з певної теми, дозволяють викладачу зрозуміти у контексті, наскільки студент засвоїв матеріал [7]. Однак слід пам'ятати, що занадто складне завдання може знищити мотивацію. Отже, завдання має бути цікавим, достатньо складним, але доступним, оскільки тривалий негативний результат призводить до зменшення зацікавленості предметом. Тому, організовуючи он-лайн заняття, викладач має виставляти чіткі цілі для кожного завдання, вчити студентів аналізувати зміст завдання, допомогти виробити стратегію для його розв'язання, наводити відповідні приклади виконання і змусити студентів критично оцінити кожен з них, робити конструктивні висновки на кожному етапі виконання завдання і підтримувати зацікавленість своїх підопічних [4]

Незважаючи на те, що в теорії он-лайн навчання та викладання окреслює очевидні перспективи для закладів вищої освіти України, з практичної точки зору існує низка викликів, з якими доводиться стикатися під час організації навчального процесу. Серед них:

- необхідність проведення курсів підвищення кваліфікації й тренінгів для науково-педагогічних працівників ЗВО з метою удосконалення їхніх вмінь та навиків користування он-лайн платформами й підвищення рівня цифрової грамотності [3];

- застосування нових підходів до навчання і викладання;

- освоєння навиків роботи у віртуальному навчальному середовищі;

- забезпечення якісного інтернет-зв'язку у віддалених куточках країни;

– змістове та якісне переосмислення й реорганізація структури навчальних курсів та навчального процесу загалом;

– необхідність навчання студентів етикету спілкування он-лайн.

Підготовка науково-педагогічного складу безпосередньо пов'язана з освоєнням нових методів викладання, які дозволять поглянути на навчальний процес з іншої перспективи. Викладачі, які мають недостатній досвід роботи он-лайн, стверджують, що основні проблеми виникають саме з викладанням [5]. Переосмислення методів викладання і підходів до організації навчального заняття стають справжнім викликом. Із початку оголошення локдауну і переходу на он-лайн навчання викладачі ЗВО України фактично не відвідували спеціалізованих курсів і не здобули спеціальних знань й навиків щодо роботи он-лайн. Вони розпочали викладання у новому форматі, застосовуючи ті самі методи та інструменти, які характерні для навчання в аудиторії. Це спричинило зменшення зацікавлення навчальним процесом з боку студента. Під час навчання в аудиторії важливу роль відіграє харизма викладача, його зацікавленість у своєму предметі, небайдужість до аудиторії, тобто те, як викладач працює з групою і матеріалом. Набагато легше пояснити матеріал, наголосити на його важливості й зацікавити слухача, коли окрім фактичного змісту заняття студенти взаємодіють безпосередньо з викладачем. Під час он-лайн заняття важливим, на нашу думку, є те, що ти викладаєш. Опосередковане викладання (через електронні засоби зв'язку) ускладнює емоційне забарвлення заняття, отже, залишається лише зміст. У перспективі, викладач має навчитися впорядковувати матеріал заняття, визначаючи проміжну та кінцеву ціль курсу, ділитися зі студентами своїми очікуваннями (підкреслюємо, не вимогами) щодо позитивного результату спільної навчальної взаємодії; забезпечувати студентів усіма необхідними матеріалами, доступом до електронних ресурсів та віртуального навчального середовища для того, щоб здобувачі освіти могли самостійно окреслити власні перспективи вивчення цієї дисципліни; ознайомити студентів з переліком завдань, які студент має виконати до закінчення курсу, і системою оцінювання; і головне, забезпечити студентів інформацією про альтернативи проведення заняття за умов виникнення технічних проблем або інших ускладнень, які можуть позбавити студента можливості відвідувати заняття. Викладач має продумати, яким чином зв'язатися зі студентами, яким чином студенти можуть підтримувати зв'язок з викладачем, і як організувати вільний доступ до навчальних матеріалів курсу. Не менш важливим аспектом є керування груповою роботою студентів. Викладач

має акцентувати на таких типах завдань, які сприятимуть колективній роботі студентів, а також, передбачатимуть значну кількість індивідуальної роботи у разі відсутності можливості провести он-лайн заняття. Розклад занять необхідно формувати відповідно до потреб студента у чітко визначений час. Однак, обсяг індивідуальної роботи має бути поміркованим, оскільки, на нашу думку, неправильно замінювати заняття он-лайн певною кількістю індивідуальних завдань. Необхідно розмежовувати дистанційну та он-лайн форми навчання. За умов дистанційного (заочного навчання) студенти освоюють дисципліну самостійно, тоді коли он-лайн навчання вимагає постійної взаємодії викладача і студента з використанням електронних засобів комунікації й передбачає колективне мислення й спільне прийняття рішень. Отже, для того, щоб пристосуватись до он-лайн викладання та обрати правильну стратегію роботи, необхідно прислухатися до потреб студента, давати студентам можливість ділитися навчальним досвідом й враженнями без присутності викладача (доступ до приватних електронних кабінетів), відходити від прописаного змісту навчальної програми і зосереджуватись на тому, що студенти справді спроможні зробити, забезпечити індивідуальний темп навчання та накопичення рефлексивних знань, зробити студента центром навчального процесу, вчасно подавати відгук та оцінку виконаної індивідуальної роботи [6].

Ще одним викликом для ЗВО України є організація навчального процесу з усвідомленням того факту, що студент має бути його центром. Значний вплив пострадянського авторитарного підходу до організації навчання все ще присутній, і пройдуть роки для того, щоб це змінити. Студенти й викладачі звикли до ролей «підлеглого» і «керівника» відповідно, а роль «колеги» освоюється поступово. Співпраця – це ключове слово, яке розкриває сенс навчання он-лайн. Викладач не повинен зосереджуватись на інформації, яку він вважає необхідною, радше акцент потрібно робити на досвіді, який студент прагне отримати і на результатах, яких він бажає досягти.

Структура он-лайн заняття – це наступний виклик. Суть навчального процесу полягає в тому, що усі види діяльності мають допомогти студенту досягти позитивного результату [2]. Слід застосовувати різні підходи до організації навчального процесу [6]. Присутність викладача також є важливим питанням. Вчені вважають, що існує три типи присутності викладача на занятті: когнітивна присутність зосереджується на підготовці студента до заняття і готовності брати активну участь у он-лайн навчанні; соціальна присутність – це забезпечення викладачем шляхів соціальної комунікації між студентами та між викладачем і сту-

дентами; присутність «фасилітатора» – це сукупність викладацької майстерності, усного дискурсу й менторства, що може спростити засвоєння навчального матеріалу [1]. Таким чином, викладач у жодному разі не повинен применшувати свою роль, яка стає дедалі складнішою, оскільки вже недостатньо просто вчитати матеріал. Тепер необхідно дати студенту усвідомити важливість цього матеріалу відповідно до його потреб і допомогти виробити шляхи для засвоєння матеріалу.

Для спрощення організації он-лайн навчання українські університети створили віртуальне навчальне середовище, яке дозволяє миттєво оцінити навчальну діяльність студентів і сформулювати змістовний відгук щодо проведеної студентом роботи. Це інтерактивна он-лайн платформа, яка забезпечує студентів інформацією про зміст навчальних дисциплін, робочі навчальні програми, плани практичних занять, перелік групових та індивідуальних завдань, викладачів, які читають дисципліну, та систему оцінювання результатів навчання.

Окрему увагу слід приділити етикету електронного спілкування як невід’ємній складовій ефективного он-лайн навчання. Кожен здобувач освіти має усвідомити, що успішність результатів навчання безпосередньо пов’язана з чесністю, вихованістю й цілісністю. Он-лайн навчання змушує студентів брати на себе відповідальність за свою навчальну діяльність. За відсутності прямого контролю з боку викладача, студенти мають виділити час для критичного аналізу кожного виконаного завдання. Це сприятиме їхній зосередженості, цілеспрямованості й саморозвитку. Проте значна частина студентів в українських університетах не цілком готова до самоосвіти і потребує певного контролю з боку викладача, який повинен

роз’яснити і показати, як зосередитись на досягненні очікуваної мети, і які зусилля необхідно прикласти для цього. Такі студенти потребують більше часу, щоб адаптуватися до складних умов сьогодення і викликів, які постають перед спеціалістом сучасного зразка. Етикет електронного спілкування фактично наближений до загального поняття «етикет спілкування», що передбачає чіткий тайм-менеджмент, самоорганізацію, індивідуальний серйозний підхід до виконання кожного завдання, вчасне виконання завдання і відповідну комунікацію з викладачем і однокласниками під час заняття, самодостатність, відкритість до діалогу та бажання співпрацювати.

Таким чином, он-лайн навчання – це досить неоднозначна форма організації навчального процесу. З одного боку, воно допомагає освоїти інноваційні методи викладання, спрямованого на задоволення потреб студента як центра навчального процесу, спрощує комунікацію і розповсюдження навчальних матеріалів і завдань, створює різноманітне, цікаве навчальне середовище, активує пасивних студентів, які здатні висловлюватись більш впевнено, навчаючись з дому, робить навчальний процес більш зручним і доступним завдяки гнучкому графіку занять з урахуванням студентських індивідуальних потреб, змушує студентів мислити критично, однак, з іншого боку, стає справжнім випробуванням для тих, хто потребує соціальної комунікації, живого спілкування, відчуття приналежності до освітньої спільноти і потребує більше часу, щоб пристосуватися до порівняно великого об’єму індивідуальної роботи. Існує багато проблем, які ще необхідно вирішити, щоб зробити он-лайн навчання ефективним інструментом для здобуття вищої освіти в Україні, однак перші кроки вже зроблено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Anderson, T., Rourke l., Garison, D.R., and Archer, W. (2001). Assessing teacher presence in a computer conferencing context. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 5(2), 1–17. URL: <https://doi.org/10.24059/olj.v5i2.1875>. (дата звернення: 3.11.2021).
2. Carr-Chellman, A., Duchastel, P. (2000). The ideal online course. *British Journal of Educational Technology*, 31(3), 229–241. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-8535.00154>. (дата звернення: 3.11.2021).
3. Digital Literacy in the Classroom. How important is it? URL: <https://resourced.prometheanworld.com/digital-literacy-classroom-important/>. (дата звернення: 3.11.2021).
4. Matthew N.O. Sadiku, Philip O. Adebo, Sarhan M. Musa. Online Teaching and Learning. Roy G. Perry College of Engineering, Prairie View A&M University, Prairie View TX77446, United States. February, 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324821090_ONLINE_TEACHING_AND_LEARNING. (дата звернення: 4.11.2021).
5. Ocaik, M.A. (2011). Why are faculty members not teaching blended courses? Insights from faculty members. *Computers and Education*, 56(3), 689–699. URL: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.10.011>. (дата звернення: 4.11.2021).
6. Rapanta, C., Botturi, l., Goodyear, P. et al. (2020). Online University Teaching During and after COVID-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigit Sci Educ* 2, 923–945. URL: <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00155-y>. (дата звернення: 3.11.2021).
7. Six ways to assess your students in eLearning. URL: <https://www.shiftelearning.com/blog/ways-to-assess-your-students-in-elearning>. (дата звернення: 4.11.2021).

REFERENCES

1. Anderson, T., Rourke l., Garison, D.R., and Archer, W. (2001). Assessing teacher presence in a computer conferencing context. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 5(2), 1–17. URL: <https://doi.org/10.24059/olj.v5i2.1875>. (date of attendance: 3.11.2021).
2. Carr-Chellman, A., Duchastel, P. (2000). The ideal online course. *British Journal of Educational Technology*, 31(3), 229–241. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-8535.00154>. (date of attendance: 3.11.2021).
3. Digital Literacy in the Classroom. How important is it? URL: <https://resourced.prometheanworld.com/digital-literacy-classroom-important/> . (date of attendance: 3.11.2021).
4. Matthew N.O. Sadiku, Philip O. Adebo, Sarhan M. Musa. Online Teaching and Learning. Roy G. Perry College of Engineering, Prairie View A&M University, Prairie View TX77446, United States. February, 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324821090_ONLINE_TEACHING_AND_LEARNING. (date of attendance: 4.11.2021).
5. Ocak, M.A. (2011). Why are faculty members not teaching blended courses? Insights from faculty members. *Computers and Education*, 56(3), 689–699. URL: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.10.011>. (date of attendance: 4.11.2021).
6. Rapanta, C., Botturi, l., Goodyear, P. et al. (2020). Online University Teaching During and after COVID-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigit Sci Educ* 2, 923–945. URL: <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00155-y>. (date of attendance: 3.11.2021).
7. Six ways to assess your students in eLearning. URL: <https://www.shiftelearning.com/blog/ways-to-assess-your-students-in-elearning>. (date of attendance: 4.11.2021).